

29. Спогади старих більшовиків. Колишніх членів КПЗУ та інших громадян з історії рідного краю // ДАІФО, ф. Р-1576, оп. 1, спр. 235 (Савчин П. І.), 3 арк.
30. Спогади старих більшовиків. Колишніх членів КПЗУ та інших громадян з історії рідного краю // ДАІФО, ф. Р-1576, оп. 1, спр. 120 (Космич Д. В.), 3 арк.
31. Глушенюк Н. В. Аграрна політика Німеччини в Рейхскомісаріаті «Україна» 1941–1944 рр. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01.03.03 / Н. В. Глушенюк ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. – 17 с.
32. Історія міст і сіл УРСР. Львівська область. – К. : [б. в.], 1971. – 740 с.
33. Киричук Ю. А. Німецько-фашистська політика депортації в західних областях України / Ю. А. Киричук, В. П. Мороховський // Вісн. львів. ун-ту. Сер. : Історична. – Вип. 26. – Львів : ЛДУ ім. І. Франка, 1990. – С. 30–40.

Руслана Гончарук

Олика в роки Великої Вітчизняної війни

У статті розглядається політика німецького окупаційного режиму на прикладі селища Олика Ківерцівського району Волинської області. Значну увагу звернено на голокост, дії руху Опору. Окремим аспектом виділяється перебіг українсько-польського протистояння. Показано наслідки окупаційного режиму.

Ключові слова: війна, Олика, окупація, євреї, режим, жертви.

Гончарук Руслана. Олика в годы Большой Отечественной войны. В статье рассматривается политика немецкого оккупационного режима на примере поселка Олика Киверцовского района Волынской области. Значительное внимание уделяется холокосту, действиям движения Сопротивления. Отдельным аспектом выделяется ход украинско-польского противостояния. Показано последствия оккупации.

Ключевые слова: война, Олика, оккупация, евреи, режим, жертвы.

Goncharuk Ruslana. Olyka During the Great Patriotic War. The article deals with the German occupation regime on the example of village Olyka Kivertsi district, Volyn region. Special attention is paid to the Holocaust, Resistance Movement. Another aspect highlighted the progress of the Polish-Ukrainian confrontation. Shown the effects of the occupation regime.

Key words: war, Olyka, occupation, Jews, regime, offerings.

Період Великої Вітчизняної війни є одним із дискусійних у вивченні та дослідженні української історії. Останнім часом сторінки військової історії все активніше залучаються до політичної пропаганди, що негативно відбивається на об'єктивності висвітлення складних, суперечливих і не завжди однозначних подій героїчного минулого нашого народу. Саме тому потрібно подати історію такою, якою вона була насправді, без заангажованості та викривлень.

Актуальність теми полягає в тому, що в дослідженнях подій Великої Вітчизняної війни недостатньо уваги приділено історії окремих населених пунктів. Це, у свою чергу, залишає поза увагою дослідників чималу кількість, на перший погляд, локальних епізодів радянсько-німецького протистояння, без аналізу яких неможливо зрозуміти глибинну суть війни і побачити всі складники великої Перемоги.

Метою дослідження є висвітлення історії селища Олика Ківерцівського району Волинської області в період 1941–1944 рр.

Із початком Великої Вітчизняної війни Олика стала ареною бойових дій, які тривали впродовж п'яти днів. У період із 24 по 26 червня 1941 р. містечко виявилось в епіцентрі великої танкової битви на плацдармі Луцьк – Броди – Рівне – Дубно. Через населений пункт проходили танкісти 9-ї і 19-ї механізованих корпусів під командуванням генералів К. Рокосовського і М. Фекленка [1, 330].

27 червня 1941 року Олику, заповненою великою кількістю танків, що відходили з Личан, кілька годин бомбардувала німецька авіація. У результаті практично вся центральна частина селища була знищена. Загальні втрати склали 404 житлові будівлі [8, 142–143]. Проте, замок і костьоли не постраждали, лише одна з бомб зруйнувала частину огорожі Троїцького костюлу, завдавши незначні пошкодження тильній стороні споруди [23, 116]. Однак, незважаючи на оборонні бої Червоної Армії в суботу 28 червня 1941 р., Олика була окупована німецько-фашистськими загарбниками [12, 64]. Варто зазначити, що полки 19-ї танкової дивізії 4 липня зосередилися східніше Олики, Клевая,

Цуманя, аби разом з іншими частинами завдати удару в напрямку Дубна. 2 липня радянські підрозділи перейшли в контрнаступ із південного напрямку, але німці переправилися південніше Луцька великими силами і зірвали цей задум [23, 116]. Таким чином, попри всі намагання радянського командування, Олика, як і вся територія України, перейшла в компетенцію Німеччини.

Реалізація німецьких планів розпочалася зі створення нової адміністрації. Волинська область була поділена на шість гебітскомісаріатів, розташованих у Луцьку, Володимирі-Волинському, Горохові, Ковелі, Камені-Каширському і 30 районних управах із поліцейськими гарнізонами, де служили зрадники свого народу та ті, хто з якихось причин був невдоволений Радянською владою [23, 133]. На території нинішнього Ківерцівського району було створено райуправи з поліцейськими гарнізонами селищ Ківерці, Цумань та Олики.

Із перших днів окупації Олицький район відчув жорстокий терор загарбників. Так, у серпні 1941 року, під виглядом відправлення на роботу було зібрано 720 чоловік єврейського населення, яке пізніше розстріляли [12, 64]. Із перших днів окупації гітлерівці намагалися різними засобами залякати місцеве населення, зламати його волелюбний дух. Це був час масових убивств та тортур, пограбувань та насильств, голоду [14, 286].

Містечко було обрано районним центром, де функціонувала українська адміністрація. Районним головою за рекомендацією ОУН став Степан Радіон, уродженець с. Сильного, відомий науковець, письменник, журналіст. Організовано райвідділ міліції, яким керував нащадок чеських колоністів Ветельський. Усі відділи управи очолювали оличани. Секретарем управи був Чернякевич. Господарством Радзивілівського замку поставили розпоряджатися агронома Потапенка, котрого з Луцька в Олику направила обласна українська управа. Проте вже в наступному році гітлерівці самостійність українських адміністрацій на місцях ліквідували. Відмова Степана Радіона від посади голови німецької окупаційної адміністрації призвела до призначення його директором Олицького бровару, але оскільки це підприємство невдовзі перевезли до Луцька, Степан Радіон став перекладачем. Аж поки не пішов у підпілля, Степан Радіон жив із дружиною Євгенією та донькою Олею в передмісті Олики – в с. Миловці. В іншому передмісті – Заворотті – мешкав його тесть Федір Ангел [7, 86–89].

Безумовно, що найтрагічнішою сторінкою в історії окупаційної (військової) Олики став голокост. Протягом липня – осені 1941 р. окупаційна влада видала низку розпоряджень, якими всебічно регламентувала життя євреїв. Зокрема, неодноразово оприлюднювалися накази, згідно з якими євреїв зобов'язали носити особливі знаки, які виокремлювали їх серед цивільного населення. Білу пов'язку із синьою (подекуди – голубою) зіркою Давида на лівій руці примушували носити всіх євреїв, починаючи з 14-річного віку. В окремих місцевостях цей знак замінено на жовті кола на руці та спині. У перші місяці німецько-фашистської окупації, коли в краї ще працювали заклади торгівлі, власниками яких були євреї, їх зобов'язували працювати в суботу (в такий спосіб нацисти намагалися дискредитувати святий для них день), натомість євреям, які традиційно працювали в усі інші дні тижня, заборонено торгувати в неділю [18, 292].

З листопада 1941 р. євреїв позбавляли власності, зокрема, закривалися та конфісковувалися їхні ремісничі майстерні й магазини. У першій половині 1942 р. у євреїв конфісковано сільськогосподарський інвентар, вози, домашню худобу та птицю; їм наказано здавати кольорові метали (зокрема – вироби з бронзи, міді, цинку). На євреїв накладалися контрибуції, їх працю масово використовували на примусових роботах. Від початку німецько-фашистської окупації євреїв усували з посад, які вони займали. В умовах фашистського «нового порядку» право обіймати керівні посади зарезервовано винятково за особами «арійського походження». Лише у виняткових випадках до зими 1941 р. євреям дозволялося очолювати артілі (створені протягом 1939–1941 рр. у процесі радянзації Західної Волині).

Оскільки біля 90 відсотків населення селища складали євреї, то відповідно до політики встановленого режиму їх почали фізично знищувати.

Комендант Олики Макс Туберан, захоплений у полон, повідомляв на допиті, що в Олиці все єврейське населення спочатку було узятє на облік, а до гетто переведене в березні 1942 р. Після цього всі квартири євреїв були опечатані і вхід до них був заборонений [21, 291].

Трагічним для Олики днем стало 30 липня 1942 р. [4, 102–118; 6, 6]. Усе єврейське населення було зігнано в Замок Радзивіла. Люди знаходилися в страшній тіснєві і тому щодня гинули цілими десятками. Після п'яти днів перебування в таких умовах людей розпочали виводити на розстріли [4, 64].

По черзі невеликими групами по 40–50 осіб їх вбивали в урочищі Кемпа на околиці Олики. Євреїв клали в ряд на землю та розстрілювали. По суті, було страчене все містечко [2, 119–122].

За час окупації району було вбито і по-звірячому замучено близько 5500 осіб. Із показів свідків з'ясовано, що частина громадян винищувалася за допомогою мордувань. На каторжні роботи в Німеччину вивезено 507 осіб [12, 64].

Про місце розстрілу євреїв свідчать два скромних пам'ятники. Один має напис: «Сім'ї Блітштейнів, загинутих від рук фашистських загарбників в 1941 р. Останній дар від сина Блітштейна В.», другий із шестикутною зіркою підтверджує про розстріл 1942 р. [9, 8]. На жаль, із невідомих причин факти розстрілу жителів Олики замовчуються. У Ківерцях на меморіалі Вічної слави зазначено, що мирних жителів по цілій Олицькій сільській раді в роки Великої Вітчизняної війни загинуло лише 157. Однак достеменно відомо навіть з архівів колишньої КППС, що на околиці Олики загинуло більше п'яти тисяч чоловік [7, 88].

У рамках німецької окупації на території Волині й Олицького району зокрема розгорнувся активний Рух Опору: його учасниками були і радянські партизани, і члени ОУН та УПА. З'єднання партизанів на території Олицького району під командуванням Вікентія Островського здійснили в серпні 1943 р. диверсійні операції в районі Цумань–Олика. У свою чергу, бійці УПА розгромили залого в містечку та продовжували боротьбу проти окупантів.

1943 р. – рік славних перемог радянських військ на фронтах, масового партизанського руху в тилу ворога. З'єднання партизанів під проводом Ковпака перебувало на території Ківерцівського району вісім днів. Перший раз – 19–23 лютого 1943 р. диверсійними групами, вдруге – 25–30 червня 1943 р. цілим з'єднанням. Увечері 19 лютого 1943 р. пролунав вибух і біля станції Олика – це диверсійна група Івана Олексійовича Хомініча, відправлена на перегін Звірів–Олика у складі мінерів Володимира Сергійовича Осіпова та Василя Трохимовича Холодовища, підірвала ешелон [23, 212–214].

27 червня 1943 р. ковпаківці знову прийшли на Ківерцівщину. 28 червня з'єднання вирушило на вихідні позиції для форсування залізниці Ківерці – Цумань. На залізницю відправили спостерігачів, які доповіли, що ввечора на Ровно пройшло 23, а в бік Ківерців – 16 ешелонів. Через кожних 15–20 хвилин ішов ешелон зі швидкістю приблизно 25–30 кілометрів за годину. Визначено було місце переходу з'єднання через залізницю, а саме перегін Звірів–Олика. Для переходу залізниці й шосе колоні потрібно було щонайменше годину. Необхідно було спинити ешелони з одного боку і з другого. Було скомплектовано дві диверсійні групи. Під командуванням політрука мінерної роти Якова Юхимовича Давидова у складі Василя Андрійовича Олійника, Бориса Сабіровича Валітова та Івана Васильовича Шерстобитова одна з них вирушила на перегін Звірів–Ківерці. Друга – на чолі з досвідченим мінером Вікентієм Михайловичем Островським – на перегін Олика–Рудечне (Цумань). Виступили о 20 годині 29 червня 1943 р. О 23 годині 45 хвилин було почуто подвійний вибух на сході з боку Олики. Пішов під укіс поїзд, який підірвався на мінах. Переїзд тривав 52 хвилини. За цей час ковпаківці підірвали п'ять ешелонів: один із живою силою (58 вагонів), ешелони з рейками та шпалами [23, 217–221]. Слід відзначити, що самі ковпаківці не чекали такого успіху.

1-й партизанський батальйон 24 липня 1943 р. в районі села Звірів пустив під укіс ешелон із живою силою. Унаслідок вибуху й обстрілу загинуло 350 німецьких солдатів і офіцерів. 6 серпня в районі Рудечка (Цумань)–Олика підірваний комбінований ешелон, у складі якого були танки, автомашини і жива сила. Дев'ять платформ із танками полетіли під укіс, вбито 162 окупанта [23, 304].

Із німецьким окупаційним режимом боролися й українські повстанці. Так, 28 березня була розгромлена залого в містечку Олика, а між 20 і 30 березня на бік УПА переходять деякі станиці Шуцманшафту на території Луцького і Ковельського повітів. Біля 20 березня вчинено напад на табір полонених у Луцьку, майже 40 невільників було звільнено. Через декілька днів було розбито збірний пересильний пункт людей, зловлених на Дніпропетровщині, котрих везли на роботу в Німеччину. Протягом березня–квітня відділи УПА продовжують із боями захоплювати містечка: Володимирець, Степань, Топоровиці, Людвиполь, Деражне, Олику, Цумань, Горохів та ін. [13, 715].

Коли грім артилерійської кононади лунав на східних просторах України, несучи визволення від німецьких окупантів, центральне керівництво ОУН–УПА розпочало в 1943 р. на Волині, в тому числі на Ківерцівщині, поголовне нищення польського населення. В цьому році багато невинної крові польського населення пролито на Ківерцівській землі ними, і в першу чергу, тими, хто був об'єднаний у підрозділах УПА; не менше пролито і крові безневинних українців.

Лилася кров простих польських землеробів, міщан за те, що їхня доля склалася так, що жили в цей час на Ківерцівщині. Втілюючи в життя гасло «Україна – для українців!», повне усунення всіх найманців з української землі, а до них належали і поляки, була здійснена «очищувальна акція», якою керували з Головного проводу ОУН. Її безпосереднім керівником був Микола Лебідь (Максим Рубан) [23, 348–349]. Проте, в полум'ї конфлікту українців загинуло орієнтовно в 4–5 разів більше, ніж поляків [20, 5].

Відомо зі свідчень очевидців, що протягом 1932–1944 рр. гітлерівці вбили до 2 тис. євреїв, у час наростання міжнародного протистояння – 14 поляків, кримінальних злочинців – 4 українців, 4 упівців, одного єврея або ж 87 поляків, 11 євреїв [20, 195].

Трагедія відбулася в домі поляків Боровських на передмісті Завороття 24 грудня 1943 р. – вбито групу поляків, які зібралися на вігілію. Загинуло, зокрема, троє Боровських, у т. ч. Зенон із дружиною Петронелюю, Теофіл Пьотровський, сім'я П'єт та ін. Були тут і мешканці Олики. Загинули поляки і в сусідньому будинку. Разом, як згодом підраховували сусіди, мешканці Олики, – 14 осіб. Вбивці до ОУН, УПА не належали [20, 196].

Зі спогадів свідків Прендецького Казимира Івановича, д. н. 22.02.1983 р., Прендецької Єви Адамівної, д. н. 13.02.1922 р., Мисковця Федіра Тимофійовича, д. н. 02.04.1930 р., Лучковського Ювеналія Павловича, д. н. 10.09.1939 р., дізнаємося про польсько-українське протистояння.

«З початком міжнаціонального протистояння сюди до родичів і земляків перебрався ряд польських сімей із к. Вілька Котівська, де згодом стався напад упівців. Втікачі з к. та польські мешканці перетоки й Понятова разом із польськими шутцманами, гітлерівцями й угорцями взяли участь у винищенні українського населення сусіднього с. Мощаниця. Після вбивства там 50 українців ці поляки забирали їхнє майно.

У серпні 1943 року невідомі (напевне, упівці) спалили 9 (чи 10) обійсть поляків. В ту пору убито мешканця Вільки Котівської, який опинився в к. Понятове. В лісі знайдено трупи поляків Лапінського, Філярівського, Джесіка і Маліновського. До вбивства ніхто не признався, а підозрювати можна було всіх.

Вихід із тривожної ситуації польські мешканці обійсть при зал. ст. та к. Понятове знайшли такий: 7 вересня 1943 року зібралися на станційній платформі, щоб наступного дня повантажитися у вагони для виїзду до Німеччини. Але й тут їм не дали спокою – вночі напали невідомі. Свідки події зауважили: нападники між собою розмовляли російською мовою. Вбито польку Кобус Юлію, доньку її 10 р. поранено. Німкеня Бліга згоріла в сусідньому будинку, підпаленому під час нападу. Поляк Мірослав, поранений невідомими в Понятові, зумів дістатись до свого обійстя біля станції. Сім'я на той час втікла. Хтось підпалив будівлі, Мірослав у них згорів (Син його згодом був убитий упівцями. Донька проживає на Волині)» [20, 197]. За іншими джерелами, по Олицькій гміні – 23 населених пункти, було вбито 171 поляк [23, 350].

Німецький окупаційний режим протримався до Луцько-Ровенської наступальної операції, яку здійснювала 13-та армія Першого Українського фронту з 27 січня 1944 р. До початку операції 13-та армія займала оборону від м. Сталін до м. Острога. Протяжність – 129 км [22, 3]. О 18.00 28.01.1944 р. штабом 6-го кав. корпусу (начальник штабу Кирилов) у Ромейках був одержаний наказ штабу 13-ї армії, згідно з яким було поставлене завдання корпусу різко повернути на південь та у взаємозв'язку з 1-м кавалерійським корпусом діяти в напрямку Деражне, Клевань і далі однією дивізією в напрямку Олика, Млинів, Дубно й однією дивізією на Ровно, Здолбунів, розгромити тили рівненського угруповання противника [22, 31].

Згідно з розробленим планом, 13-та гвардійська кавалерійська дивізія виступила з району Мала Осниця, Велика Осниця, рухаючись по маршруту Гореймівка–Берестяни–Цумань.

13-та дивізія після Цуманя наближалася до району міста Млинова. Біля цього маршруту лежало селище Олика, де противник тримав більше батальйону піхоти і пристосував Олику до кривавої оборони. Про це дізналися і полкова, і дивізійна розвідки [22, 59].

Для знищення ворожого гарнізону в селищі командир 48-го гвардійського кавалерійського полку підполковник Власов виділив три підсилені ескадрони, які потай підійшли до населеного пункту й оточили його з трьох сторін. На східну околицю Олики увірвався ескадрон під командуванням гвардії старшого лейтенанта М. Кудрая, знищив близько 60 гітлерівців і почав просуватися до центру. Противник кинув проти нього весь батальйон. У цей час із півночі і з півдня в Олику

увірвалися ескадрони під командуванням гвардії лейтенантів Г. Є. Князева і Ф. Д. Турищева. Їхня поява настільки була раптовою і приголомшливою, що німці не витримали натиску рядянських воїнів і, залишивши в Олиці понад 200 вбитих своїх солдатів та офіцерів, відійшли. О 20 годині 31 січня 1944 р. Олика була штурмом звільнена від німців [22, 59–60].

Період німецької окупації виявився трагічним для Олики та для її мешканців. Упродовж червня 1941-го – січня 1944 р. на території Олицького району загинуло близько 5500 людей. На каторжні роботи в Німеччину вивезено 507 людей, знищено 404 житлових приміщення, надвірних будов – 326, забрано коней – 825, свиней – 739, овець – 70 [12, 64].

Слід відзначити, що в селищі Олика з 1952 р. існує братська могила. За неповними даними Ківерцівського військового комісара Н. Зольнікова, у ній поховано 84 воїни. Серед них ті, хто загинув під час визволення самого селища та сіл колишнього Олицького району [22, 198].

Олика в роки Великої Вітчизняної Війни досить постраждала і під час окупації, і під час визволення. Адже всі бої точилися в центрі й на околицях містечка. Олика зазнала великих людських втрат. Особливо болючою темою є винищення мирних жителів – євреїв, які склали більшість населення. Неможливо відтворити в деталях масштаб жертв та описати ці трагічні події. Українсько-польський конфлікт, який розвинувся на території Олики, не залишає байдужим нікого, адже пролита кров – безневинних жителів і поляків, і українців. Проте сьогодні ніяк не порахувати, чий «політичні» руки пролили більше крові, а чий – менше. Складним залишається те, що режими мешканців просто винищували, залишаючи чорні сторінки в історичній пам'яті українського народу. Тривала окупація містечка з 28 червня 1941 р. до 2 лютого 1944 р. принесла численну розруху: зруйновані будинки, огорожа Троїцького костюлу, знищено чимало шедеврів світового мистецтва. Адже окупанти не гребували картинами, рідкісними гобеленами та книгами і використовували їх для отоплювання замку Радзивілів.

Мужність та героїзм радянських воїнів у боях за Олику засвідчили про незламність духу та віру в незалежне від окупантів майбутнє. Із великою вдячністю і пошаною згадуємо сьогодні про визволителів містечка. Перемога дісталася нам дорогою ціною, тож, дивлячись на сьогоднішнє мирне небо, маємо пам'ятати про трагічні сторінки з історії Олики та всієї України.

Список використаних джерел та літератури

1. Богущ М. І. Ківерцівщина: крізь віки і долі : іст.-краєзн. нариси / М. І. Богущ, Г. І. Павленко. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 520 с.
2. Боярчук П. О. Про що мовчить стара Олика : повість-хроніка / П. О. Боярчук. – Луцьк : Надстир'я, 2009. – 192 с.
3. Гелетій Я. Олицька трагедія: Пам'яті батька, олицького вчителя Г. Гелетія, розстріляного в 1944 р. без суду і слідства / Я. Гелетій // Нар. трибуна. – 1993. – 14 квіт.
4. Гика В. Історія Олики від найдавніших часів до сьогодення в документах Державного архіву Волинської області / В. Гика // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Олика і Радзивіли в історії Волині та України : наук. зб. : матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф. – Луцьк : [б. в.], 2006. – 205 с.
5. Год 1941: юго-західний фронт. Воспоминания и очерки. – Львов : Каменяр, 1970. – 311 с.
6. Гупало С. До ювілею Олики. Містечко невідоме: трагічні дні фашистської окупації / С. Гупало // Вільним шляхом. – 1999. – 8 трав.
7. Гупало С. Маловідома Олика / С. Гупало // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Олика і Радзивіли в історії Волині та України : наук. зб. : матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф. – Луцьк : [б. в.], 2006. – 205 с.
8. Гура А. Сторінки історії Олики / А. Гура // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Олика і Радзивіли в історії Волині та України : наук. зб. : матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. іст.-краєзн. конф. – Луцьк : [б. в.], 2006. – 205 с.
9. Гупало С. Урочище Кемпа – Бабин Яр під Оликою / С. Гупало // Волин. губерн. відом. – 2005. – 17 листоп.
10. Данилюк В. Вірити занадто боляче... Волинь: Хроніка подій 1939–1944 рр. : худож.-документ. повість / В. Данилюк. – Луцьк : ІНЦІАЛ, 1995. – 224 с.
11. Денисюк В. Визволення Волині від фашистських окупантів: 60 років / В. Денисюк. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2004. – 36 с.
12. Державний архів Волинської області, ф. Р–66, оп. 4, спр. 14. Список міст, районних центрів, залізничних станцій і населених пунктів з вказівкою на дату окупації їх німецько-фашистськими загарбниками, нанесення збитків і дати звільнення їх військами Радянської Армії. 1946 рік. – Т. 2. – 276 арк.

13. Дмитрук В. Вони боролися за волю України / В. Дмитрук. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2007. – 1072 с.
14. Історія міст і сіл України РСР : в XXVI т. Волинська область / [гол. ред. кол. І. С. Клімаш та ін.]. – К. : Академія наук УРСР, 1970. – 746 с.
15. Книга пам'яті України: Волинська область : у 3 т. Т. 1. М. Луцьк, Володимир-Волинський, Горохівський, Іваничівський, Камінь-Каширський, Ківерцівський райони. – Львів : Каменяр, 1995. – 567 с.
16. Кондратюк К. Радянський партизанський рух на Волині / К. Кондратюк // Волинь у Другій Світовій війні : зб. наук. та публ. пр. / голов. упоряд. М. М. Кучерепа. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – 252 с.
17. Кудь В. Фронтіві операції із визволення Волині у 1944 році / В. Кудь // Волинь у Другій Світовій війні : зб. наук. та публіцист. пр. / [голов. упоряд. М. М. Кучерепа]. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – 252 с.
18. Макарчук С. Втрати населення на Волині в 1941–1947 рр. / С. Макарчук // Україна-Польща: важкі питання : матеріали V Міжнар. семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої Світової війни» (Луцьк, 27–29 квіт. 1999 р.). – Т. 5. – Варшава : [б. в.], 2001. – 360 с.
19. Пограничные войска в годы Великой Отечественной войны. 1941–1945. – М. : Наука, 1968. – 706 с.
20. Пушук І. Трагедія українсько-польського протистояння на Волині 1938–1944 років. Ківерцівський район / І. Пушук. – Луцьк : ВАТ «Волин. обл. друк.», 2008. – 312 с.
21. Україна-Польща: важкі питання : матеріали V Міжнар. семінару істориків «Українсько-польські відносини під час Другої Світової війни» (Луцьк, 27–29 квіт. 1999 р.). – Т. 5. – Варшава : [б. в.], 2001. – 360 с.
22. Євницький З. Нариси з історії про події Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) на території Ківерцівського району. – Ч. 2 / З. Євницький. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2005. – 224 с.
23. Євницький З. Нариси з історії про події Великої Вітчизняної війни (1941–1944 рр.) на території Ківерцівського району. Ч. 1 / З. Євницький. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 376 с.

Роман Михальчук

Журнал «Український хлібороб» як засіб нацистської пропаганди (Рівне, січень–жовтень 1942 р.)

На прикладі часопису «Український Хлібороб» (м. Рівне, січень–жовтень 1942 р.). розкрито напрями пропаганди нацизму та її роль в ідеологічній обробці населення.

Ключові слова: пропаганда, журнал «Український Хлібороб», видавництво «Волинь», «жидо-більшевизм».

Михальчук Роман. Журнал «Український хлібороб», как средство нацистской пропаганды (Ровно, январь–октябрь 1942 г.). На примере журнала «Украинский Хлебороб» (г. Ровно, январь–октябрь 1942 г.) раскрываются направления пропаганды нацизма и его роль в идеологической обработке населения.

Ключевые слова: пропаганда, журнал «Украинский Хлебороб», издательство «Волынь», «жидо-більшевизм».

Mukhalchuk Roman. A Magazine is the «Ukrainian Farmer», as Mean of Nazi Propaganda (Rivne, January–October, 1942). On the example of the magazine «Ukrainian farmers» (Rivne, January–October 1942) disclosed areas Nazi propaganda and its role in the ideological treatment of the population.

Key words: propaganda, magazine «Ukrainian farmers», publisher «Volyn», «zhydo-bolshevism».

Актуальність дослідження. Найбільш дієвим способом пропаганди на теренах окупованих частин України нацистами стали засоби масової інформації (ЗМІ). Історіографія теми оперує різними даними кількості видань часів окупації. У монографії К. Курилишина зазначено, що їх виходило не менше 365 [25, 5]. Є й інші дані – від 150 до більше ніж 450 видань різного гатунку: від щоденних газет до майже наукових часописів [30, 9].

У Райхскомісаріаті «Україна», відповідно до границь, на січень 1942 р. виходило 45 газет українською мовою [2, 95]. На території Рівненщини виявлено 14 (з 1941–1944 рр.). У Рівному видавали сім часописів, у Костополі – чотири, два – у Сарнах та один у м. Дубно – «Школяр» (1941) [25, 316–325].

З-поміж зазначених найбільш дослідженими є часописи «Волинь», «Костопільські вісті» та «Голос Сарненщини». Першу вважають одним із «найпотужніших» видань не лише на Волині, але й